

*„Amikor a szavak elvesztik a jelentésüket, az emberek elvesztik a szabadságukat.”*

A Konfuciusznak tulajdonított mondat tökéletesen kifejezi azt a szoros egységet, amely a szavak, az ő jelentésük és az emberi szabadság között fennáll. A szavak jelentésének elvesztése végső soron a szabadság elvesztését hozza magával<sup>1</sup>. Ebből a felismerésből kiindulva, meg kell tudnunk határozni az egyes szavak eredeti jelentését és őriznünk kell azok használata során ezt az originális tartalmat, mert különben minden relatívvá, vagyis bizonytalanává válik. A szabadságnak pedig nincs nagyobb ellensége, mint a bizonytalanság, a korlátatlanság, a definiálatlanság.

A politikai közbeszéd egyik kedvelt fogalma a jogállam. Minden oldal szívesen boncolgatja ennek tartalmát, lényegi elemeit, vagy mutat rá éppen a meghatározatlanság tényére. Természetesen léteznek definíciók<sup>2</sup>, amelyek több-kevesebb ideig igaznak bizonyulnak, egészen addig, míg egy új körülmény, politikai vagy társadalmi helyzet nem készítet annak újragondolására<sup>3</sup>. Így a jogállam feltételrendszere legfeljebb alapvető és lényegi tartalmi elemekkel írható körül, amelyek biztosítása nélkül nem képzelhető el a jogállamiság. Ilyennek minősülhet mindenképp előtt a hatalmi ágak elválasztása vagy azoknak az egymástól függővé tétele, a hatalmak megosztása és azok egymást ellenőrző funkciójának biztosítása. A jogállam tartalmi eleme az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása. Ilyen a bíróságok függetlensége és a sajtó szabadsága, noha ez utóbbi túldimenzionálása korunk sajnálatos jelensége. A sajtó szabadsága csupán azt kellene jelentse, hogy a lapot írók és birtoklók szabadok arra, hogy véleményüket megjelenítsék. Semmit nem mond azonban arról, hogy a médiának függetlennek kellene lennie, hiszen olyan média nem létezik. A jogállamiság jellemzője, hogy az alapvető élethelyzeteket és viszonyokat a jogszabályok zártan és mindenre kiterjedően szabályozzák, azok megítélése pedig ezen normáktól függ, ezáltal kiszámítható rendszert alkotva.

A demokrácia már sokkal körülírhatóbb és megfoghatóbb, hiszen ezer évek álltak rendelkezésére a kikristályosodásának. Ennek ellenére a fogalom döcög. Ha azt állítjuk, hogy a demokrácia a többség uralma, akkor számtalan kérdéssel kell szembesülnünk. Az első, hogy kik alkotják a többséget. Természetesen soha és sehol nem valósult meg az, hogy a politikai jogok teljes körét a lakosság teljes számban gyakorolhatta volna. A definíció tehát pontosítandó annyiban, hogy a

---

<sup>1</sup> „Ezt részben új szavak kitalálásával érik el, főleg azonban azzal, hogy a nemkívánatos szavakat kiküszöbölik, illetőleg megfosztják maradék, nem pártszerű jelentéseiktől, sőt, amennyire lehetséges, minden másodlagos jelentésüktől. Nézzünk egy példát. A szabad szó még megvan az újbeszélben, de csak az ilyen megállapításokban használható: „Ez a kutya szabad (mentes) a tetűtől”, vagy „Ez a rét szabad (mentes) a gyomtól”. Nem használható azonban régi, „politikailag szabad” vagy „szellemileg szabad” értelmében, mivel a politikai és szellemi szabadság fogalomként sem létezik többé, tehát szükségszerűen névtelen.” Georg Orwell: 1984,

<sup>2</sup> Albert Venn Dicey, Karl Theodor Welcker, Robert von Mohl, mint klasszikusok. A legújabb kori fogalom meghatározási próbálkozások közül megemlíthető a Velencei Bizottság Jelentése a jogállamról, amely Tom Bingham definícióját tartalmazza.

<sup>3</sup> Lásd Tóth J. Zoltán: A jogállamiság tartalma, Jogtudományi közlöny, 2019/5. szám, 197. oldaltól

demokrácia a politikai jogok gyakorlására felruházottak többségének uralma. És itt akkor nem kívánunk foglalkozni azzal a ténnyel, hogy a hatalom adott esetben kiknek veheti el a jogait és kiknek nem biztosítja, annak ellenére, hogy rendelkezhetnének vele. A többség kérdése, bár evidensnek tűnik, mindig felveti a többségi arány kérdését és ezzel összefüggésben azt, hogy kiktől áll a tömeg. Koronként változó vélemények láttak napvilágot arról, hogy minden jog – és cselekvőképes embernek biztosítani kell-e a politikai jogokat vagy ezek közül kizárhatók, korlátozhatók-e egyesek, illetve, hogy mások pedig privilegizált helyzetbe hozhatóak-e? A vagyoni vagy képzettségi cenzus kérdése természetes módon vetődik fel rendszeresen<sup>4</sup>. Ha azonban azt állítjuk, amit a modern demokrácia állít, hogy vagyoni és képzettségi feltétel nélkül kell biztosítani a politikai jogokat, akkor feltétlenül fontosnak kell neveznünk a feles és minősített (2/3-os, 4/5-ös vagy más) többség alkalmazását, hiszen bizonyos létfontosságú ügyekben ezzel biztosítható, hogy ne csak az általában többségben lévő, „átlagos” választópolgárok döntsenek, hanem súllyal essen latba a privilegizált csoportok véleménye is.

Ehhez valamelyest kapcsolódik az uralom kérdése, amely a modern korban nem lehet más, mint közvetett, vagyis a demokrácia képviselői. A képviselők, akik a tömegek bizalmából mandátumot nyertek a legtöbb esetben megfelelnek a privilegizálás feltételeinek, és a szabad mandátum birtokában alapvetően - és a választók akarától szinte függetlenül - formálják a politikai döntéseket.

Ha már utaltunk arra, hogy a demokrácia fogalma igen ősi eredetű, akkor álljon itt ezen ősforrás: „És ez az állam (a demokratikus) mily megbocsátó, egyáltalán nem kicsinyes, hanem mindent megvet, amit mi nagy komolyan hangoztattunk államunk szervezése közben. Mi azt hangoztattuk, hogy - hacsak nincsenek rendkívüli képességei - senkiből se lehet jó, igaz ember, ha még mint gyermek, játszódba, nem szép dolgok közepette él és nem ezekkel buzgólkodik; milyen hetykén tapodja össze ezeket az elveket a demokrácia, semmibe veszi, milyen foglalatosságok után fog hozzá valaki az államvezetéshez, viszont mindenkit megtisztel, csak azt kerepelje, hogy jóakarattal van a tömeg iránt. Ilyen és más ezekhez hasonló vívmányokat nyújt a demokrácia, úgyhogy azt hiszem, édes alkotmány ez, anarchikus, tarkabarka, egyenlőknek, nem egyenlőknek szép egyenlősdi kiporciózó!”<sup>5</sup> A következőkben írottak alapján kijelenthetjük, hogy évezredek történelme ellenére a demokrácia lényegét és végső kimenetelét Platón nem feltétlenül látta rosszul.

Jelen írás nem azzal kíván foglalkozni, hogy mi a jogállam, vagy mi a demokrácia, hiszen ezekkel köteteket tölthetnénk meg úgy, hogy mindeközben nem adunk választ az alapvető kérdésekre. Egy ilyen kérdés, hogy a demokratikus jogállam, mint e két rendszer legjobb elegye, valóban koherens egység, ellentmondásmentes társadalmi rendszer, vagy éppen hogy önmagában lévő különbözőség feszíti? Ez az írás ezt a kérdést, vagy ennek egy bizonyos nézőpontját igyekszik megvilágítani.

\* \* \*

---

<sup>4</sup> Legutóbb 2020. novemberében, lásd: [https://index.hu/belfold/2020/11/15/duro\\_dora\\_megint/](https://index.hu/belfold/2020/11/15/duro_dora_megint/)  
Dúró Dóra ezt megelőzően 2017-ben tett le hasonló javaslatot az asztalra, amit akkor egy felmérés szerint a lakosság 43 %-a támogatott.

<sup>5</sup> Platón: Az állam, Lazi Kiadó, Szeged, 2001., 273. o.

Noha a demokrácia és a jogállam olyannyira együttmozgó fogalmak, hogy sokan már megkülönböztetni sem tudják vagy hajlandók egymástól, látnunk kell, hogy jelentős különbség van közöttük. Míg a demokrácia elsősorban az emberek hatalomgyakorlásban való részvételére vonatkozik, addig a jogállamiság a működés szabályozottságának forrására és módjára utal. A történelem egy szakaszában, a 20. században, a kettő egymás mellé sodródott és egymást jól kiegészítve vált a modern nyugati államok alapjaivá. Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy e két egymástól lényegében különböző rendszer az idők kezdetétől annak végezetéig kéz a kézben tudnak működni, mert olyannyira egylényegűek. Tanulmányomban szeretnék rávilágítani néhány olyan ellentmondásra vagy lehetséges ellentmondásra, amelyek jól mutatják az együttműködés sérülékenységét. Ezzel már csak azért is fontos tisztában lenni, hogy ha arra az értékválasztásra kerül sor, hogy demokrácia vagy jogállam, akkor pontosan tudjuk érteni és megfontolni a lehetőségeket.

A jogállam egyik alapvető feltétele a hatalmi ágak megosztása. Ez senkinek sem lehet új Montesquieu óta. Ennek természetesen számtalan formája lehetséges a szigorú elválasztástól kezdve egészen addig, hogy minden hatalmi ág részesedik minden hatalomból bizonyos mértékig. Az elmélet idáig nem is okozhat problémát. A valóságban azonban rendkívül ritkán valósulhat meg a vegytiszta gyakorlati elválasztás. A kontinentális jogrendszerekben például a parlamenti választásokat megnyerő politikai formáció jogosult kormányt állítani. Ebből következően a parlamenti többség (akár a minősített többség is) ugyanazon színezetű, mint a kormány, vagyis a végrehajtó hatalom. Amennyiben a demokrácia szabályai szerint a választások során olyan mértékű győzelmet arattak, akár a legteljesebb hatalom gyakorlása is lehetséges a számukra, például az alkotmányozás. A helyzet egyértelmű: a demokratikus választásokon többséget szerzett erő a végrehajtó hatalmat is biztosítva olyan összefonódást alakít ki, amely a jogállamiság alapvető feltételét semmisíti meg. Természetesen idealizálhatjuk a politikát és állíthatjuk, hogy annak ellenére, hogy „egy csapatban fociznak”, figyelemmel lesznek a hatalmi ágak elválasztására, de még ha papíron így is lesz (ahogy egy normális államban kell), akkor is bizonyosak lehetünk abban, hogy a valóság nem felel majd meg a jogállamiság e próbakövének.

Az is előfordulhat természetesen, hogy a parlamenti erőviszonyok alakulása révén két vagy több párt együttműködve alkot többséget, és ők adják a koalíciós kormányt is. Ekkor a közöttük lévő különbözőség biztosíthat egyfajta megosztási hatást, ám nem kételkedhetünk abban, hogy minden erejükkel ezek felszámolására fognak törekedni, annak érdekében, hogy egy minél homogénebb erőt alakítsanak ki.

Amennyiben a jogi szabályozás alapján a választások nyomán sok kis párt kerülhet a parlamentbe, akkor az ő egymással való megállapodásukon van a hangsúly. Ha sikerül, felépülhet egy működőképes kormányzati modell, amennyiben nem, akkor folyamatos válság vár az országra. Sokszor egy országot kizárólag a szabadság foka alapján ítélünk meg és elfelejtjük, hogy nemcsak szabadnak kell lennie, de működnie is kell. A kormányzati válság zűrzavart okoz, amely pedig olyan mértékű szabadosságot eredményez, hogy az emberek jól megérdemelt szabadsága komoly veszélybe kerül. Így lesz a legteljesebb szabadság a legteljesebb korlátozása a szabadságnak.

A demokrácia ezeken a teljesen életszerű és normális helyzeteken kívül kitermelte magából a Schedler nyomán<sup>6</sup> választási autokráciának nevezett rendszert is. Ennek lényege, - Schedler

---

<sup>6</sup> Schedler, Andreas (ed.) (2006): Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition.

szerint - hogy működik a többpártrendszer, van demokratikusnak tetsző választási folyamat, de valóságosan nem biztosítja a verseny egyenlőségét minden fél számára, és ezáltal borítékolhatóan megakadályozza az ellenzék győzelmét.

A választási autokráciák kialakulása önmagában bizonyítja a demokratikus játékszabályok és a jogállamiság potenciális összeütközésének lehetőségét.

Egyes elemzők szerint Magyarország is ezen államok sorába tartozik. Olyan választási rendszert üzemeltet, amely önmagából fakadóan biztosítja a jelenlegi kormányzó erő győzelmét. Ezt azonban vitatnunk kell. Éppen a most alakulóban lévő ellenzéki összefogás az, amely bizonyítja, hogy a választási rendszer, ha nehezen is, de járható út az ellenzéknek is. A 2020. év végén módosított választási törvény az országos lista állításának feltételül az addigi 27 helyett 50 egyéni választókerületi jelölt állítását szabta. Ez a szabály szükségszerűen sodorta egymás karjaiba az addig csupán hellyel-közzel barátkozó ellenzéki pártokat. Az pedig, hogy egy választási rendszer lehetőségeinek kihasználása némi politikai taktikát igényel a résztvevők részéről, nyilvánvalóan nem nevezhető akadályozásnak.

\* \* \*

Ma Európában jól láthatóak az összeütközés jelei annak ellenére, hogy a 20. század második felének hagyományai még igyekeznek tartani a lépést. Az egyik, ha nem a legsúlyosabb fenyegetés Európa iszlamizációja. A beáramló tömegek csekély integrációs igényt mutatnak, annál inkább fogékonyak a radikális iszlám tanok és egy párhuzamos, vallási alapokon nyugvó társadalmi rendszer kialakítására. A baloldali és liberális oldal előszeretettel tetszeleg a demokrata szerepében és ígér választójogot a frissen bevándorolt csoportoknak is, amellyel nyilvánvaló célja önmaga számára egy valójában rendkívül instabil, de időlegesen létrehozható szavazóbázis építése. Egyetlen pontban hibázik azonban ez a logika. A választójogot nyert nagy létszámú csoportok bizonyosan nem a hagyományos európai pártrendszerek sorába tartozó szervezeteket és eszméket kívánnak támogatni, hanem elsősorú és végső céljuk egy saría típusú jogrendet megvalósító berendezkedés hatalomra segítése. Ezt természetesen nem feltétlenül azonnal kívánja, de van ideje kívánni, és a célban bizonyos. Ezzel a demokratikus jogok széles körben való biztosítása egy vallási alapú, intoleráns és az európai kultúrától nem csak eltérő, de azzal szemben ellenséges rendszer létrejöttét segíti elő, ami egyenlő a mai ismert jogállamiság totális bukásával.

Nem mellőzhetjük azt a tényt sem, hogy Európában olyan identitáspolitikai események zajlanak, amelyek könnyen összefüggésbe hozhatók jelenlegi témánkkal. Az Egyesült Államokból indult, de mára a kontinensen is divattá vált, antirasszista gyökerű, de radikalizálódott mozgalmak súlyos fenyegetést jelentenek a jogállamra. Bár nem állíthatjuk, hogy ezek bármiféle demokratikus módszerrel birtokolnák a hatalmat, manapság még a tömegbázisuk is megkérdőjelezhető, mégis olyan mértékben és erővel hatnak a gondolkodásra, hogy azt a joguralom elleni támadásként is bátran értékelhetjük. Az LMBTQ és a gender-ideológia egyfajta gondolatrendőrséget épített ki, amely multinacionális vállalatokon és civil szervezeteken keresztül folytatja harcát, alapvető társadalmi jelenségeket és biológiai tényeket is megkérdőjelezve.

Ha a sajtószabadság érvényesülését tekintjük a jogállamiság fokmérőjének, akkor is komoly veszélyeket kell jelezniük éppen e két területtel kapcsolatban. A nyugat-európai média

előszeretettel hallgatja el a bűncselekmények elkövetőinek származását, főként akkor, ha azok közel-keleti vagy afrikai illetőségűek. A gender-ideológia olyan mértékben hatotta át a nyugati társadalmat, hogy a sajtóban semmi elítélő, negatív nem jelenhet meg ezzel kapcsolatban, hiszen azonnal a fasiszta, homofób jelző lenne alkalmazandó velük szemben. Ezáltal ellehetetlenül a demokrácia lényegi magvát képező konstruktív vita lehetősége. A mai médiát nem jogszabályok és pénzügyi érdekek kötik gúzsba, hanem az a fajta liberális szocioterrorizmus, amely nem tűr el magával szemben, de még maga mellett sem, más véleményt. A véleményszabadságot, lelkiismereti szabadságot, és egyáltalán nem mellékesen, a vallásszabadságot sújtó megmozdulásaik és a mindent uralni akaró igényük komoly terhet jelent, és foltot ejt a jogállam és demokrácia szövetén.

Nem feledkezhetünk el itt az Európai Unióban arról a problémáról sem, amit ennek a patinás, de építményében recsegő-ropogó közösségnek a léte rejt magában. Ha a demokratikus játékszabályok és a jogállami feltételek viszonyát vizsgáljuk, akkor láthatóvá válik az ezen a téren is fennálló megoldandó helyzet. Az Unió egyre erőteljesebben fejezi ki arra való igényét, hogy tagjai számára kötelező normákat alkosson, a tagállamok gazdasági és kisebb mértékben politikai jellegű szövetségéből szupranacionális hatalommá váljon. A közös normákat alkotó szervezetrendszer és az azt kikényszeríteni képes erő feltétlenül a jogállamiság ismérve. Mindemellett azonban látnunk kell, hogy a brüsszeli elit egyre inkább elszakad az európai emberek valóságától. Egyre kevésbé látja a valóban létező és feszítő problémákat, sőt sok esetben annak ellenében azonosítja a megoldandó feladatokat<sup>7</sup>. És akkor még nem szóltunk arról a hosszú évtizedek óta meg lévő, bár sok tekintetben már kezelt problémáról, amely szerint az Unió egésze demokráciadeficittel küzd, hiszen egyetlen demokratikusan választott szerveként a Parlament kevesebb jogosítvánnyal rendelkezik, mint az Unió más döntéshozó szerve.

Nem kell orákulumnak lenni ahhoz, hogy bátran kijelenthessük, ezek a jelenségek képezik majd a 21. századi Európa és általában a nyugati világ legsúlyosabb problémáit. Mindennek egyik elvi, de gyakorlatban kezelendő problémája a demokrácia és a jogállamiság igényeinek és feltételeinek kiegyenlítése, a helyes arány megtalálása, finomhangolása, majd ennek politikai, társadalmi és jogi intézményekben való megfogalmazása.

---

<sup>7</sup> Kiváló példa erre, hogy az Európai Unió mainstream irányzata a több Európával, a mélyebb integrációval kívánja megoldani azt a problémát, hogy sok tagállam szeretne visszakapni az átadott szuverenitásából és inkább egy lazább és gazdaságibb jellegű szövetségben gondolkodik.

Hasonlóképpen tipikusnak tekinthető a saját népességétől elszakadt döntéshozókra, hogy az Európában valóban fenyegetően jelentkező demográfiai válságot nem a családok megerősítésével, a gyerekvállalás ösztönzésével, a normalitás kultúrájának támogatásával kívánja megoldani, hanem idegen kultúrájú és vallású migránsok betelepítésével.